

Osmanlıdan Cumhuriyete Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kadınlara Dair Cumhuriyet Kazanımlarının İngiliz Basınındaki Algısı

Elçin Yılmaz*

Özet

Bu çalışmamızda temel amacımız öncelikli olarak, Mustafa Kemal'in düşüncesinde Türk kadınının rolü ve taşıması gereken özelliklerin altını çizmektir. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal'in liderliğinde gerçekleşen aralıksız devrimlerle Türk kadınının sosyal, siyasal ve kültürel her alanda elde ettiği kazanımları belirterek, bu kazanımların İngiliz kamuoyunda nasıl ifade edildiğini ve Türk kadınına ait algının devrimler sürecinde nasıl değiştiğini bazı temel yayınları örnek göstererek ortaya koyabilmektir. Çalışmamızda, Cumhuriyetin kadın haklarına dair gerçekleştirdiği radikal değişimleri daha iyi anlatabilmek adına başlangıç olarak, Osmanlı Devleti'nin Türk kadınlarına yönelik uygulamalarını değerlendirmeyi, Cumhuriyete giden süreçte Tanzimat ve Meşrutiyet birikimlerinden de faydalanarak Cumhuriyetin kadın hakları açısından nasıl bir mirası devraldığını ele almayı bir zorunluluk olarak gördük ve çalışmamızda Osmanlı Devleti döneminde kadınların yaşayışlarında elde ettikleri kazanımları genel hatlarıyla açıkladık. Yararlandığımız kaynakların başında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerindeki ilgili belgeler ve yayınlar, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınları ile ilgili söylev ve demeçleri, İngiliz Basınında yer alan önemli gazete yazıları ve konumuzla ilgili temel kitap ve makaleler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Mustafa Kemal, Afet İnan, İngiliz Basını, Kadın Hakları

* İzmir Ekonomi Üniversitesi elcin.yilmaz@ieu.edu.tr

The Historical Development of Women's Rights from the Ottoman to the Republic and the Perceptions of Women's Achievements in the British Press

Abstract:

Our main objective in this study is to emphasize the role and characteristics of Turkish women in Mustafa Kemal's thought. In addition to this, by explaining the gains that Turkish women have achieved in every social, political and cultural field through the continuous revolutions led by Mustafa Kemal, it is possible to reveal how these gains are expressed in the British public and how the thoughts of them changed. In our study, in order to better explain the radical changes that the Republic has made regarding women's rights, we considered it a necessity to evaluate the practices of the Ottoman State towards Turkish women, and to take into consideration the legacy of the Republic in terms of women's rights by making use of the accumulation of Tanzimat and Constitutional Monarchy. In our study, we also explained the gains of women in their lives in the Ottoman Empire in general. We used as main references, archive documents related areas and publications, Mustafa Kemal Atatürk's speeches and statements about Turkish women. Some important British press articles.

Key Words: Turkish Woman, Mustafa Kemal, Afet Inan, British Press, Woman Rights

Giriş:

29 Ekim 1923 tarihinde hepimizin bildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş, yönetimde gerçekleşen ve merkezine bireyi ve bireyin demokratik haklarını alan bu yeni rejim aralıksız gerçekleştirdiği devrimlerle Türk kadınının çoktandır hak ettiği birçok kazanımı kendisine teslim etmiştir. Erkek ve kadını toplumu oluşturan iki eşit birey olarak gören Cumhuriyet düşüncesi sanatta, kültürde, ekonomide, toplumsal ve siyasal hayatta Türk kadınıni her bakımdan özgürleştirmiştir. Cumhuriyetin kadın hakları açısından kazanımları tartışmasız olarak çok değerlidir. Ancak bu zamana kadar özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin düşünce yapısının getirdiği yenilikler ve Tanzimat'tan itibaren ve özellikle Abdülhamit Dönemi ve sonrası II. Meşrutiyet ile birlikte kız çocuklarına ve kadınlara yönelik gerçekleşen eğitim reformları da kadınlarımızın kendini geliştirmesinde ve bu alanda kültürel ve sosyal bir birikim yaşanmasında son derece etkili olmuştur. Tüm bunlara değinmeden

önce, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi kadının toplumdaki rolü üzerinde genel hatlarıyla izahı gereklidir.

Osmanlı Devleti'nde Kadın

Osmanlı toplumunda hâkim kültür İslam dinine bağlı olarak gelişme göstermiştir. Teokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde toplumsal yaşam, devlet düzeni ve hukuk da dini esaslara dayandırılmıştır. Bunun neticesi olarak, kadının da ailedeki ve toplumdaki yeri dini esaslara göre belirlenmiş, dış görünüşünden aile hayatına kadar bütün kurallar bu çerçevede oluşturulmuştur.

Osmanlı kentlerinde Müslümanlar arasında kadınlı erkekli bir toplum hayatı gelişmemiştir.¹ Türk kadını erkeğin maddi bağımlılığı altında yaşamını sürdürmüş ve ülkenin ekonomik etkinliğine pratikte hiç katılmamıştır.² Örneğin, İstanbul'da bir kadın kocası bile olsa, ne sokakta ne arabada bir erkekle yan yana gezebilirdi. Kadın kocasıyla birlikte hiçbir zaman bir toplantıda bulunamazdı. Tramvaylarda, vapurlarda kadınlar ile erkekler bir perde ile ayrılırdı. Kadınların kocaları yanında dahi olsa geç saatlere kadar dışarıda olmalarına izin verilmezdi.³ Tiyatrolarda kadın rolleri ya erkekler tarafından ya da Hıristiyan kadınlar tarafından oynanırdı.⁴ Kadınların tiyatroya gitmesine izin verildikten sonra bile kadınlara özel günler belirlenmişti. Bu yasaklar nedeni ile 20.yüzyılda dahi peçeyi kaldırmak söz konusu olmamıştı. Yalnız Jön Türkler tarafından gizlice dağıtılan bir broşürle bunun dinle hiçbir ilgisi olmadığı, aksine daha ilkel bir dinsizlik geleneğinin kalıntısı olduğu ileri sürülmüştü.⁵ Toplumsal hayatta eve kapanan kadınlar sosyal hayatta olmadıkları gibi resmi kayıtlara bile geçmiyordu.⁶ 16.ve 17.yüzyıllardan itibaren temelini Kuran'dan alan Osmanlı yönetici sınıfları kadınları toplum yaşantısından uzak tutmak üzere bir dizi kararlar aldılar. Kadınların ticari faaliyetlerden alıkonulması, kılık kıyafetlerinin düzenlenmesi, hatta belli günler sokağa çıkmasının yasaklanması gibi uygulamalar kadını ekonomik ve toplumsal yaşamdan gittikçe

¹ T.C. BOA, DH. MUİ-109/29

² Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 1999, s:153

³ T.C. BOA, İ.ZB., 2/15

⁴ Osmanlı Devleti'nde Müslüman kadınların tiyatrolarda rol alamadığına dair İngiliz basınında yer alan örnek haber için bkz. "Turkish Innovation", **Belfast News Letter**, 25.12.1925, s:10

⁵ Lord Kinross, **Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, İstanbul: Altın Kitaplar, 2016, s: 90

⁶ Osmanlı Devleti'nde 1880'li yıllar boyunca devam eden ve sonuçları 1893'de alınmaya başlanan kadınların ve çocukların da sayıldığı nüfus sayımları hk. bkz. Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, İstanbul: Timaş Yayınları, Birinci Baskı, 2010, s:104-105, Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", **Akademik Bakış**, C.8, S: 15, s: 221-239, Fahri MADEN, "Osmanlı Devleti'nde 1881-1882/1293 Nüfus Sayımı ve Meydana Gelen Hadiseler", **Türkiye'de İskân ve Şehirleşme Tarihi**, Editör Mehmet Ali, s: 99-127, İstanbul: Beyhan, Kitabevi, 2012, s: 99-127.

daha da kopardı.⁷ Tanzimat'a kadar olan dönemde çıkarılan bazı fermanları incelediğimizde kadınların toplumsal yaşamlarına kısıtlamalar getirildiğini daha net bir şekilde görmekteyiz. Örneğin 1610 yılında kadınların erkeklerle aynı sandala binmelerinin yasaklanması, 1603'te kaymakçı dükkânlarına girmelerinin, 1787 de mesire yerlerine gitmelerinin yine 1828 yılında ince kumaştan ferace giymelerinin yasaklanması bu kısıtlamalara örnek olarak verilebilir.⁸

Eğitimde de benzer kısıtlamalar ve engellemeler söz konusu olmuştur. Tanzimat dönemi öncesi eğitim, esas olarak mekteb-i sıbyanlarda verilen bir ilköğretim ile bu amaçla özel olarak kurulan medreselerde verilen bir yükseköğretimden oluşuyordu. Kızlar, hemen yalnızca din eğitimi veren mekteb-i sıbyan'a devam edebilmekle birlikte, yükseköğretimin medreselerine gitmelerine hiçbir olanak yoktu.⁹ II. Mahmut döneminde "ilköğretim zorunluluğu" konulmuş ise de bu hiçbir biçimde uygulanamamıştı. Ancak uygulamadaki işlevsizliğe rağmen, devletin eğitimi artık kamu hizmeti olarak gördüğünü ve bu hizmetin yerine getirilmesini üzerine aldığını bize göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.¹⁰

Tanzimat dönemi, eğitim alanında yüzyıllık kurulu düzeni altüst etmiştir.¹¹ Osmanlı İmparatorluğunda kadının eğitim ile ilgili hakları konusundaki ilk tartışmalar da bu dönemde gerçekleşmiştir. Aydınlar, kadını toplum içinde etkili bir hale getirmek için özellikle eğitim konusu üzerinde durmuş ve Avrupa'da kadına tanınan hakların Osmanlı kadınlarına da tanınması için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde çıkarılan bazı gazete ve dergilerde kadının durumunun iyileştirilmesi ile ilgili yazılar yazmışlardır. Onlara göre İslamiyet Müslüman kadına Batıdakinden daha fazla hak vermiş olsa da toplumda kadına biçilen rollerin buna izin vermediği bazı aydınlar tarafından kabul edilmiştir.¹² Muhafazakârlar ise kadının siyasi hayatta yer almasına karşı gelirken, Türk kadınının yerinin daha çok evi ve ailesi olduğu, bu nedenle toplumsal ve siyasal haklar verilmesinin henüz erken olduğu düşüncesini taşımakta

⁷ Müslüman kadınların tesettüre uymayarak açık ve saçık mesirelerde gezinmekte ve eşleriyle açık arabalara binerek geç vakte kadar dışarda kalmaları hakkında bunun engellenmesi için Zabtiye Nexaretine yapılan tebligat hk. bkz. T.C. BOA, DH. MUİ. 5-8, Şirin Tekeli, "Kadın", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İletişim Yayınları, s:1192

⁸ T.C. BOA Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu:137, s:80-110

⁹ Bernard Caporal, **Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1919-1970)**, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1999, s:103

¹⁰ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayıncılık, 2018, s:340

¹¹ Osmanlı Devletinde Tanzimat ile birlikte başlayan Batılılaşma hareketleri kapsamında 1847 yılında kölelik ve cariyeleşimin kaldırılması, 1857'de veraset haklarında kız ve erkek çocukların eşit bir statüye getirilmesi, kadınların geriliğini ve cehaletini toplumsal gerilemenin bir nedeni olarak gören aydınların kadınların eğitilmesi gereğini kabul etmeleri ile birlikte sırasıyla şu gelişmeler kaydedilir: 1842'de ilk ebelik kursları, 1858'de ilk kız rüştiyeleri, 1863'te ilk sanayi okulları, 1870'de kız öğretmen okullarının açılması.

¹² Namık Kemal, **İntibah**, İstanbul, 1948, s:20-21

idiler.¹³ Bu düşünce maalesef kadına haklarının verilmesinde uzun yıllar gecikmelerin olmasına sebep oldu. Tanzimat reformları ışığında girilen reformlarda kadının eğitimi gerekli görülmüş olsa da bu eğitimin de sınırları çizilmiş, kadının erkek ile eşit bir eğitim öğretim programına tabi tutulması öngörülmemiştir. Çünkü Osmanlı zihniyetinde kadının mekânı hanesidir, kadın öncelikle evinin kadını olmalı, ev işlerini öğrenmelidir. Dolayısıyla Meşrutiyet yıllarına kadar Osmanlı’da kamusal alan erkeğin tekelinde kalmıştır.¹⁴

Tanzimat döneminde eğitimle ilgili önemli reformların başında 1859’da, ilk kız mektebi-rüştiyesi Cevri Kalfa’da “kadınlara mahsus sanayi” dersinin okutulmaya başlanması, 1864’te Mithat Paşa’nın Rusçuk’ta yetim kızlar için ordunun dikim ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir dikim atölyesi niteliğinde ıslahhane açması, 1869’da İstanbul’da dikimhane özelliğindeki Kız Sanayi Mektebinin açılması gelir.¹⁵ Nihayetinde 26 Nisan 1876’da kız öğretmen okullarının (Dar-ül-muallimi) açılması kız çocuklarının nitelikli yetişmesi açısından çok önemlidir.¹⁶ Ancak, kızların eğitimi lehinde yapılan bu girişimlere rağmen daha sonraki dönemlerde nüfusun büyük bir bölümünün yine Kuran okullarına gitmeyi sürdürdüğünü de ifade etmek gerekmektedir. Toplumsal yapıdaki muhafazakâr ve gelenekçi yapıyı kırmak daha uzun bir zaman alacaktır. Fakat her şeye rağmen gelişim ve değişim süreci bir kez başlamıştır ve Dar-ül-muallimat’ı bitiren kızların sayısı sürekli artmakta, bu da genç kızların Rüştiye’ye daha çok yönelmelerini özendirilmektedir. Kızlar için ilk idadiye Abdülhamit döneminde 13 Mart 1880’de, İstanbul’da açılmıştır. Birkaç yıl sonra, 1884’te, Kız Sanayi Mektepleri gibi teknik okullara yeni bir düzenleme getirilmiş, öğrenim süresi beş yıla çıkarılmıştır.¹⁷

Bu modern kurumlardan yararlanabilen üst tabakalara mensup ve büyük kentlerde yaşayan kadınların sayısı çok az olmasına rağmen 1868’den 1897’ye kadar çıkan Terakki adı altındaki gazetelerde kadınlar ele aldıkları yazılar ile Tanzimat’tan itibaren aldıkları eğitimin yansımalarını toplumda göstermişlerdir.¹⁸ 1868 yılında başlayan ve kadınların hak ve düşüncelerini ele alan kadın dergi ve gazeteleri özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte

¹³ Belkıs Konan, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, *AUHFD*, 60 (1), s: 162

¹⁴ Zafer Toprak, “Yüzüncü Yılda Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, *Toplumsal Tarih*, S. 288, Yıl:2017, s:41

¹⁵ Yahya Akyüz, *Başlangıç’tan 2001’e Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2001, s:159

¹⁶ Caporal, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1919-1970)*, s:103

¹⁷ Şefika Kurnaz, Osmanlı’dan Cumhuriyete Kadınların Eğitimi, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm (16.10.2019), Faik Reşit Unat, *Türkiye’de Eğitim Sistemi Gelişimi Tarihine Bir Bakış*, Ankara, 1964, s: 38

¹⁸ Bu gazete ve dergiler tarih sırasıyla şunlardır: Terakki (1868), Terakki-Kadınlara (1869), Terakki Mizah (1870), Terakki (1870), Terakki Küçük Mizah (1870), Terakki Eğlence (1870), Terakki (1874), Terakki-i Maarif (1881), Terakki (1897), Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, , 2014, s:335

çoğalmıştır.¹⁹ Birinci Dünya Savaşı arifesinde, 1914 yılında üniversitede genç kızlara yönelik ilk dersler verilmeye başlandı. Bu dersler, kadınların haklarının öğretilmesi, evrenbilim, bilimsel kavramlar, genel sağlık ve özel olarak da kadın sağlığı, tarih, ev bilgileri ve pedagoji gibi konuları ele alıyordu. Bakanlık, üniversite bünyesinde özel bir kızlar bölümü açtı. Bölüm, üç yıllık eğitim veren üç fakülteyi içeriyordu. Edebiyat, matematik ve doğa bilimleri. Bununla birlikte, öğretimin değişik düzeylerini ilgilendiren reformlar bütünü, bizi yanıltmamalıdır. Çünkü kadınların büyük çoğunluğunun gerçekleştirilen ilerlemelerin çok uzağında kalmaları yüzünden, bunlar mütevazı reformlar olarak kalıyordu. Üstelik eğitim kurumlarının sayısında görülen artış, öğretimin niteliğinin de yükselmesini her zaman birlikte getirmemekteydi. Öğretmen okulları, bu pek az iyimser tabloda belki bir istisna oluşturmaktadır. Dar-ül-muallimat'ların kız öğrenci sayısı yıldan yıla artmakta idi. Bu öğretmen okullarından, yeni yöntemleri benimsemiş, ulema sınıfının karşısında mesleksi bir dernekte örgütlenmiş ve birkaç yıl sonra Mustafa Kemal'e Türkiye'de köklü bir eğitim reformu yapma olanağını sağlayacak olan kız ve erkek öğretmenler yetişecekti. Her ne olursa olsun, bir yüzyıla yakın süren arayış ve girişimler, Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim kurumlarını ancak çok kısmi olarak değiştirebildi. Gerçi tekçi eğitim sisteminin yerini alan ikili bir rejim kızlara yönelik öğretimde belli bir gelişme sağlamıştı.²⁰

Osmanlı İmparatorluğunda kadının eğitim hakları ile gelişmelerin yanı sıra Osmanlı'da kadın ve hukuk ilişkisine bakacak olursak, İmparatorluğun hukukunu modernleştirmek için Tanzimat'ın başından beri ortaya konan önemli esere rağmen, yasama planında kadının lehine gerçekleştirilen reformlar oldukça mütevazı olmuştur. Hukuksal planda kadının lehine en küçük önemdeki bir girişim bile başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²¹

Osmanlı Devleti'nde kadının siyasi haklarına bakacak olursak, şunu söyleyebiliriz ki zaten Meşrutiyetin ilanına kadar Osmanlı Devleti'nde temsil sistemi ve meclis bulunmamakta idi. Siyasi egemenlik Osmanlı soyuna ait olduğundan egemenliği Osmanlı ulusu adına Osmanlı erkekleri kullanmaktaydı. Osmanlı Devleti Kanun-i Esasi'yi kabul etmekle 1876'da meşruti bir yönetime girmişti. Fakat bunda da hiçbir şekilde kadınların siyasi hakları söz konusu olamamıştı. 1876'da Meclis-i Mebusan'ın seçim kanununun 65. maddesine göre, her 50.000 erkek için bir mebus seçilmesi kararlaştırılmıştı. Yani, oy hakkı böylece sadece erkeklere

¹⁹ Kadın (1908), Kadın Bahçesi (1912), Kadınlar Dünyası (1912), Kadın Hayatı (1912), Kadın Duygusu (1913), Kadınlar Alemi (1913), Kadınlık (1913), Kadın Hayatı (1918), Kadın Kalbi (1919), Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s:340

²⁰ Caporal, **Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1919-1970)**, s:114

²¹ Caporal, **Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1919-1970)**, s:116

tanınmış oluyordu.²² 1908 yılında meşrutiyetin tekrar ilanı ile Osmanlı Devleti tekrar meclisi ve anayasal düzeni hayata geçirmişse de yukarıda bahsi geçen seçim kanununun ilgili maddesi aynen kalmıştır. 1876 Anayasasında 1909 ve 1912 yıllarında gerçekleştirilen önemli değişiklikler dahi kadının siyasi hakları konusunu ele almamıştır.

Siyasi anlamda kadın haklarına yer verilmeyen İkinci Meşrutiyet döneminde de Tanzimat döneminde olduğu gibi özellikle basın hayatında kadın hakları ve cemiyetleri ön plana çıkmaya, gelişen ve değişen eğitim hayatı ile birlikte aydınlanan kadınlar 40'a yakın çıkardıkları dergi ve gazetelerde seslerini duyurmaya çalıştılar, kadın statüsünün değiştirilmesi amacıyla ilk feminist dernekleri kurarak toplumda kadın hareketini başlattılar.²³ 1909 yılında Halide Edip tarafından kurulan “Kadınların Yükselmesi Cemiyeti” bu cemiyetlerden bir tanesidir. Bu şekilde haklarını savunmaya soyunan kadınlar, yaptıkları yayınlarda kadının toplumdaki yeri ve öneminden edebiyata, siyasi hak arayışından moda, ekonomik bağımsızlıktan tek eşliliğe varana kadar geniş bir yelpazede seslerini duyurmaya daha çok kadını aydınlatmaya çalışmışlardır.²⁴

Birinci Dünya Savaşı Ve Kurtuluş Savaşı Sonrası Türk Kadınının Yeri:

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması diğer toplumlardaki kadınları etkilediği gibi Türk kadınlarının değişimini de tetikleyen faktör oldu. ²⁵ Birinci Dünya Savaşı öncesinde erkekler silahaltına alındığı için erkeklerin boş bıraktığı yerleri kadınlar doldurmak zorunda kaldılar. Fabrikalarda, yazıhanelerde, toplum görevlerinde çalıştılar. Son olarak askerliğe benzer bir iş taburuna yazılarak, İstanbul sokaklarının temizliği ile görevlendirildiler. Savaşın sonuna doğru kadınlar hakkındaki en önemli gelişme laik bir evlenme şekline izin veren Aile

²² Kanun-i Esasi Seçim Kanunu 65.madde “Heyet-i Mebusan'ın miktarı azası tebaa-i Osmaniye'den her elli bin nüfus zükurda bir nefer olmak itibari ile tertip olunur.” İçin bkz. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876ilkmetinler/1876-ilkhal-osmanlica.pdf> (15.10.2019), İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM Vakfı Yayınları, No:14, C.1, s:124-125, Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s:337

²³ II. Meşrutiyet döneminde kurulan kadın dernekleri hk. ayrıntılı bilgi için bkz. T.C. BOA İ.MBH, 8/31, T.C. BOA İ.MBH,1/23, T.C. BOA DH. EUM 5.ŞB, 79/28, II. Meşrutiyet Döneminde çıkan önemli kadın dergilerinden “Kadın” (1908)hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Aydın, “Kadın 1908-1909: Selanik'te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Üzerine Bir İnceleme, S:22, 2009, s: 147-156

²⁴ Belkıs Konan, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, s:164

²⁵ İsmail UZUN, “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985)”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.3,S.1, 2017, s: 74

Kanunu'nun kabul edilmesi oldu. Bu kanun kadınlara erkeğin tek eşi olma hakkını tanıyordu.²⁶ 1917 kararnamesi, evliliği yasal bir çerçeveye bağlarken, kadınlara ilk defa boşanma hakkını vererek, çok karılı evliliği karının rızasına bağlayarak sınırlandırıyordu.²⁷

Birinci Dünya Savaşı'nı yenik devletlerarasında bitiren Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzaladı. Bu anlaşma ile birlikte topraklarımız işgalci devletlerin tehdidi ile sarsıldı. İşgal edilen yerlerde savunmasız sivil halka karşı hukuka aykırı ve önemlisi insanlık dışı muameleler ve işkenceler yapıldı. İzmir'in işgalinde yaşanan olaylarda ve ardından Maraş'ta ve diğer pek çok şehirde yaşanan trajik olaylar kulaktan kulağa yayıldıkça tüm Anadolu milli bilinçle ayağa kalktı.²⁸ İtilaf Devletlerinin bu haksız ve hukuksuz saldırılarına son vermek ve işgalleri durdurmak üzere Türk milleti, Gazi Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde örgütlendi ve bağımsızlık ateşi ile hep birlikte ayağa kalktı. Artık kadın cephede silahla veya cephe gerisinde el işi ile çiftçilikle, memuriyetle, fikir hareketleri ile gücü eline aldı.²⁹ Kara Fatma lakabı ile tanınan Fatma Seher (Erzurumlu), Gördesli Makbule Hanım, Tayyar Rahmiye Hanım, Hatice Hanım, Nezaket Hanım gibi birçok kadın savaşın doğrudan içinde yer alarak ulusal savaşa katkıda bulundular.³⁰ Türk kadınları yiğitliğin en güzel örneklerini göstererek zafere ulaşmamızda en az erkekler kadar emek sarf ettiler. Kadını, erkeği, genci, yaşlısı topyekûn verilen milli mücadelede Türk kadınlarının verdiği mücadele onların daha sonraki yıllarda gerçek yaşamlarında, hukuki statülerini zorlamalarına olanak veren değişikliklere yol açtı.

Mustafa Kemal, Türk kadının Kurtuluş Savaşındaki hizmetlerinden her zaman ve her fırsatta övgüyle bahsetmiştir:

“Son yılların devrim aşamasında, ateşli özverilerle yüklü mücadelesinde, ulusu ölümden kurtarıp kurtuluşa ve bağımsızlığa götüren kararlı çalışma ortamında her ulus bireyinin çalışması, çabası, yardımı, özverisi geçmiştir. Bunlar arasında en fazla ululanarak anılması ve her zaman şükranla yinelenmesi gereken bir yardım vardır ki, o da Anadolu kadınının gösterdiği çok yüce, çok yüksek, çok değerli özveridir. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir ulusunda Anadolu köylü kadının üstünde kadın emeğinden söz etme olanağı yoktur. Dünyada

²⁶ Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, s:490

²⁷ 1917 Aile Hukuku Kararnamesi için bkz. Orhan Çeker, **Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi**, Mehir, 1999, s:19-21

²⁸ Maraş'ta Fransız işgali esnasında yaşanan olay şu şekildedir: Erkekler her zamanki gibi bir kahvede oturuyorlar, o esnada Fransız askerleri devriye geziyor. Karşı yoldaki hamamdan çarşafı peçeli bir kadın çıkıyor. Askerler o yöne yöneliyor ve kadın bir anda askerlerin arasında kayboluyor. İşte o zaman erkekler, durumun vehametini anlıyor, güvenlik ve bağımsızlık için direnişe geçiyorlar. Çünkü bu olayda kaybolan bir tek kadın değildir, bir milletin şerefidir, namusudur.

²⁹ Beyza Bilgin, “Atatürk ve Türk Kadını”, **Atatürk Haftası Konferansları**, s:87

³⁰ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Fevziye Abdullah Tansel, **İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991

hiçbir ulusun kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, ulusumu kurtuluşa ve zafere götürmede Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, ulusumu kurtuluşa ve zafere götürmede Anadolu kadını kadar çaba gösterdim” diyemez.

Hanımlar, efendiler, kadınlarımız sosyal yaşamımızda her zaman erkelerimizle yan yana yaşadılar. Bugün değil, eskiden beri, uzun zamanlardan beri kadınlarımız yaşam kavgasında, tarım yaşamında, geçim çabasında erkeklerle yan yana, onlardan yarım adım bile geri kalmaksızın yürüdüler. Belki erkeklerimiz ülkeyi istila eden düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini gererek dikildiler. Ama erkeklerimizin oluşturduğu ordunun yaşam kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Ülkenin varoluş nedenlerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve olmaktadır. Bu savaşta ve önceki savaşlarda ulusun yaşama yeteneğini ayakta tutanın kadınlarımız olduğunu kimse yadsıyamaz. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünü pazara götürerek paraya dönüştüren, aile ocağının bacasını tütüren, tüm bunlarla birlikte sırtında, kağnısıyla, kucağında yavrusuyla, yağmur demeden cepheye cephe taşıyan hep onlar, hep o yüce, o özverili, o kutsal Anadolu kadını olmuştur. Öyleyse hepimiz bu yüce ruhlu ve bu yüce duygulu kadınlarımız şükran ve minnetle kutlamalı, kutsamalıyız.”³¹

Mustafa Kemal’in yukarıdaki sözlerinde ulusu zafere götüren Türk kadını söyleminden sadece Kurtuluş Savaşı sırasında cepheye faaliyet gösteren kadınlarımızdan bahsetmediği aşikârdır. Çünkü Türk kadını çalışma yaşamında ve toplumu bilinçlendirmede, milleti direnişe çağırma konularında büyük çaba sarf etmiştir. Omuzlarına büyük sorumluluk düştüğünün bilincinde olan Türk kadını bu dönemde işgal altındaki İstanbul’da düzenlenen miting ve toplantıları izleyecek hatta kürsüden halka seslenecektir. Kadınlar kurdukları milli cemiyetler ile cepheye yardım toplayarak, geniş kitleleri yardıma çağırarak, askere giyecek temin ederek ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışarak vatanın kurtarılmasına hizmet edeceklerdir. Örneğin, Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyeti’nde çalışan hanımlar da mücadeleye büyük katkıda bulunacaklardır.³²

Kurtuluş Savaşı günlerinde kadınların erkeklerle birlikte direniş göstermesi, cepheye ve cephe gerisinde en az erkekler kadar rol alması siyasi anlamda onlara maalesef bir katkı sağlamamıştır. Türk kadınının erkeklerle omuz omuza verdiği bu mücadeleye rağmen, Kurtuluş Savaşı döneminde çıkarılan kanunlarda kadınların seçme seçilme hakkını kendilerine teslim edilmemiştir.

³¹ Seyfettin Turhan, **Atatürk’te Konular Ansiklopedisi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s:337

³² Şefika Kurnaz, “Milli Mücadelede Türk Kadını”, Ankara, 1983, s:263

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra değiştirilen İntihab-ı Mebusan Kanunu'nda da kadınlar seçime dâhil olamayacaktır. 1923 başlarında Tunalı Hilmi Bey'in, Meclis'te kadınların yeni seçim kanununa hazırlık olarak yapılacak sayıma sokulmalarını önermesi mecliste büyük tartışmalara yol açacaktır. Bunun kadınlara seçim hakkı vermek anlamına gelmediği anlatılmak istense de karşıt sesler bu açıklamaları dahi bastırarak, sözün devamının gelmesini engelleyecektir.³³ Bu kanuna göre Madde 1'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin azası Türkiye Devleti halkından her 20.000 nüfus erkek bir nefer olmak üzere intihap olunur demektedir, madde 2'de ise 18 yaşını ikmal eden her erkek fert intihap etmek hakkını haizdir demektedir.³⁴ Bu maddelerden anlaşılacağı üzere kadınlar sayım ve seçime dâhil edilmeyerek sadece erkek vatandaşlar bu işe dâhil edilmiştir.³⁵

Cumhuriyet Dönemi Kadın Haklarındaki Gelişmeler:

Kadınların haklarının düzeltilmesi konusu her gündeme geldiğinde Kurtuluş Savaşı'nı yürüten, Birinci Mecliste, buna karşı gelen sesler yükseliyordu. Bu nedenle kadınların hukuki statüsündeki köklü değişiklikler, bu değişikliklere karşı koyan muhalefetin tasfiyesinden sonra İkinci Meclis tarafından gerçekleştirildi. 8 Nisan 1924 tarihinde şeriat mahkemeleri kaldırıldı. Ancak bu değişiklikten sonra bile şeriat hala aile ve şahıs hukukunun birçok alanında yürürlükte kalmaya devam etti. Hâkimler laik bir mahkemede oturmalarına karşın hala şeriat hükümleri ile iş yapıyorlardı. Buna bir son vermek üzere 11 Eylül 1924'te 26 hukukçudan oluşan bir komisyon İsviçre Medeni Kanunu'nu Türk toplumunun ihtiyaçlarına uyarlamak üzere göreve başladı.³⁶ Medeni Kanun ile birlikte, Osmanlı düzeninde kadının hukuki statüsünü belirleyen ve kadını aşağı bir statüde tutan dini esaslar yerine Batılı toplumlarda kadının statüsünü belirleyen çağdaş ve laik hukuki esaslar kabul ediliyordu. Buna göre, kadın ve erkek yasa önünde, evlilik, boşanma, velayet, veraset gibi konularda eşit haklara sahip oluyordu. Çok karılı evlilik tarihe karışıyordu. Müslümanlar için en sarsıcı olanı da Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesinin yasal olarak mümkün hale gelmesi ve bütün yetişkinlerin istedikleri takdirde kanunen din değiştirme hakkına sahip

³³ TBMM ZC., D.1, C.28, İ.4, 17, Sevilay Özer, “ Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-Sevilay-Ozer.pdf> (Erişim:16.10.2019), s:135

³⁴ Mehmet Ö. Alkan, Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri, https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/alkan.pdf (Erişim:16.10.2019), s:143

³⁵ Aynı yılın Haziran ayında (16 Haziran 1923) Başkanlığımyazar Nezihe Muhittin'in (1889–1958) yaptığı Kadınlar Halk Fırkası kurularak, ilk siyasal oluşum meydana getirilmiştir. Fırka, siyasi bir görünümde olmakla beraber esas amacını, kadınların eğitim ve sosyal alanlardaki eksikliklerinin tamamlanarak cehaletin ortadan kaldırılması olarak açıklamaktadır. Kadınların bu girişimi siyasal haklara sahip olmamalarından dolayı başarısızlıkla sonuçlanmış ve söz konusu fırkaya resmi izin verilmemiştir.

³⁶ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1997, s:365

olmalarıydı.³⁷ Cumhuriyetin kadın devrimi olarak nitelenen yasal değişikliklerinin belli başlıları 1926'da kabul edilen Medeni Kanunun yanı sıra, 1924 yılında çıkarılan ve eğitimin laikleşmesini sağlayan, kadınlara erkeklerle birlikte eşit eğitim hakkı sunan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1925 yılında çıkarılan peçe ve çarşaf giyme zorunluluğunu ortadan kaldıran Kılık Kıyafet Kanunudur.

Mustafa Kemal'in çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirdiği tüm bu devrimlerde Türk kadınlarının toplumda nasıl bir yeri olması gerektiği konusundaki görüşleri 21.3.1923'te Kızılay Kadınlar şubesinin düzenlediği çay partisinde Konyalı Hanımlarla yaptığı konuşmasında saklıdır:

"...muhterem hanımlar, muhterem beyler, hepiniz bilirsiniz, kadınlarımızın bunca özverisine, kadınlarımızın bunca hizmetine, erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan bunca becerilerine karşın düşmanlarımız ve Türk kadının ruhunu bilmeyen bazı yüzeysel bakışlar kadınlarımıza karşı birtakım suçlamalarda bulunmaktadırlar. Kadınlarımızın bomboş yaşadıklarını, bilimle, kültürle ilişkileri bulunmadığını uygar yaşam ve sosyal yaşamla ilgilenmediklerini her şeyden yoksun kaldıklarını onların Türk erkekleri tarafından yaşamdan, dünyadan, insanlıktan, çalışıp çabalamaktan uzak tutulduklarını söyleyenler vardır. Ama gerçek böyle midir?

Kuşkusuz Türk kadını böyle görmek onu görmemektir. Yabancıların ve bizi düşman gözüyle görenlerin tanımladıkları ve betimledikleri kadınlar bu vatanın asıl kadını, Anadolu'nun gerçek Türk kadını değildir. Öyle kadınlar bizim gerçek hayatımızda ve asıl ülkemizde yoktur. Türk kadını yanlış görüp yanlış anlatanlar, özellikle büyük şehirlerimizde, gelişkin uygar sanılan yerlerde bazı Türk kadınlarının dış görünüşlerine bakarak aldanıyorlar.

...Dış görünüşleri ile düşmanlarımıza, özellikle içimizdeki herkesi kötüleme düşkünlerine bilerek ve daha çok bilmeyerek dedikodu malzemesi veren görünümlere, hepimizin bildiği gibi, en fazla ülkemizin en büyük şehri olan, yüzyıllarca devletin ve Hilafetin başkenti olmuş İstanbul'da rastlanıyor. Düşmanlarımız bu görünümdeki kadınlarımızın edindikleri izlenimlerle acı hükümler veriyor ve diyorlar ki: "Türkler uygar bir ulus olamaz..."

Mustafa Kemal konuşmasının devamında, yabancıların Türk kadınları üzerindeki bu yanıltıcı yargısında kadınlarımızın dış görünüşünün rolü üzerinde duruyor. Ülkemizin bazı yerlerinde kadınların ya çok kapalı, bazı yerlerinde ise çok açık olduklarının altını çizen Mustafa Kemal, her ikisinin de Türk kadını yansıtmadığının altını çiziyor. Ya ileriye ya da geriye doğru aşırılık olarak tasvir ettiği bu durumun her ikisinin de dinimizce uygun olmadığını belirtiyor.

³⁷ Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, s:366

... O şekiller dinimizin gereği değil karşıtıdır. Dinimizin tavsiye ettiği örtünme hem yaşama hem de erdeme uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesine ve dinin buyruğuna uygun biçimde örtünselerdi ne o kadar kapanacaklar ne de o kadar açılacaklardı. Şeriata uygun örtünme kadınlar için bir zorluk halini almayacak, kadınların sosyal yaşamda, ekonomik yaşamda, geçim yaşamında, bilim yaşamında erkeklerle işbirliği yapmasına engel kalmayacak sadeliktedir. Bu sade biçim toplumumuzun ahlak ve adabına aykırı değildir.

Giyinişimizi aşırıya vardırانlar, kıyafetlerinde Avrupa kadınına taklit edenler her ulusun kendine özgü gelenekleri, kendine özgü adetleri, kendine göre ulusal özellikleri olduğunu düşünmelidirler.

...Daha esenlikle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamamıza ortak etmek, yaşamımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına bilimsel, ahlaki, sosyal, ekonomik yaşamda erkeğin ortağı arkadaşı, yardımcısı ve desteği yapmak yoludur esenlikli yol.

...kadınlık konusunda biçim ve kıyafet görünüşü ikinci derecede kalır. Kadınlarımız için asıl savaşım alanı biçim ve kıyafette başarıdan çok ve asıl başarılı olunması gereken alan kültürle, aydınlıkla, gerçek erdemle donanmak ve bezenmektir”

Mustafa Kemal, Türk kadınlarının siyasi haklarının teslim edilmesine dair de birçok söylemde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi 1.2.1931 tarihinde İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda yaptığı konuşmadır:

“ Türk Kadını dünyanın en aydın, en erdemli, en ağırbaşlı kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil, ahlakta, erdemde ağır, onurlu bir kadın olmalıdır. Türk kadının görevi, Türkü zihniyetiyle, bileğiyle, azmiyle korumaya ve savunmaya yeterli kuşaklar yetiştirmektir. Ulusun kaynağı, toplumsal yaşamın özü olan kadın ancak erdemli olursa görevini yerine getirebilir. Kadın herhalde çok yüce olmalıdır. Burada Fikret'in ‘ Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer.’

... Türk kadınları ülkenin yazgısını ulus adına yöneten siyasi topluluğa katılma isteğini belirterek ulusun vatandaşlara yüklediği görevlerden hiçbirinin dışında bırakılacaklarını düşünemezler. Çünkü görev karşılığı olmayan hak yoktur.”³⁸

Siyasî haklar açısından 1924 Anayasasında dahi kadınla erkek eşit değildir.³⁹ Milletvekili seçimine katılabilmek hakkı, 18 yaşını dolduran erkeklere ve milletvekili seçilmek hakkı 30

³⁸ Seyfettin Turhan, *Atatürk'te Konular Ansiklopedisi*, s:338-339

³⁹ Eşitliğin her bakımdan kesin olduğu, cinsiyet, ırk, din, dil gibi her türlü farklılığın söz konusu olmadığı, 1924 Anayasasının 87. maddesinde belirtilir. “Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin herkese Türk denilir.” 1934 yılında 10. Ve 11. Maddede yapılan değişikliklerle kadın-erkek her Türk’e seçme ve seçilme hakkı yaş koşulu dışında istisnasız olarak getirilmiştir. Bkz, Ahmet Mumcu- Elif Küzeci, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019, 186, Ayrıca 1924 Anayasasının 10. Ve 11. Maddeleri ile ilgili bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

yaşını bitiren erkeklere tanınmış idi. Kadınların seçme ve seçilme hakkı yoktu.⁴⁰ 1924 anayasasında seçme ve seçilme hakkı “erkek Türk” vatandaşlarına tanınmıştı.⁴¹

Ancak, kadınlar toplumda çeşitli mesleklere ve sonunda politikaya atıldıkça toplumdaki buzlar, kendiliğinden çözülmeye başladı.⁴² Neticede kadınların belediye seçimlerine girme hakkı 20 Mart 1930’da TBMM’de görüşülmeye başlanarak 3 Nisan 1930’da Belediye Kanunu kabul edildi. Belediye Kanununda kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinde Afet İnan’ın büyük katkısı oldu.

Mustafa Kemal’in çok uzun yıllardır, hatta Karlsbad hatıralarını kaleme aldığı yıllara kadar uzanan kadın haklarının hayata geçirilmesine dair düşünceleri⁴³, kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesini savunan Afet İnan’ın başından geçen bir olay ile hız kazanmıştır.⁴⁴

1929- 1930 eğitim-öğretim yılında Yurttaşlık dersi veren Afet Hanım seçimleri kavratılmak amacıyla sınıfta örnek bir belediye seçimi düzenlemiştir. Seçimi bir kız öğrenci kazanınca erkek öğrencilerden birinin kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığı gerekçesiyle sonuca itiraz etmesi üzerine Afet Hanım bu olayı Atatürk’e anlatmıştır. Afet İnan’ın konuyu Atatürk’e anlatması ve kadın hakları ile ilgili taleplerini iletmesinden sonra Atatürk konuyu hukukçulara incelemiştir. Ardından kadınların belediye seçimlerine katılması meselesi meclis gündemine gelmiştir. Belediye Kanununun mecliste görüşmeleri esnasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından “Belediyelerimizin Anayasası demek olan bu ana kanun büyük inkılabımızın bir eseri olduğu ve Hükûmetin her işte olduğu gibi bu layihayı da Türk istiklal ve inkılabının büyük lideri Gaziden aldığı ilham ve onun çizdiği direktifle hazırlanmış olduğu” da altı çizilerek açıklanmış, Türk kadınının bu kanunla belediye işlerinde görevlendirildiği ve yakın senelerde TBMM de de yer alacağı eklenmiştir. 1580 sayılı ve 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunla kadınların belediye seçimlerine katılabilmesi TBMM tarafından onaylanınca kadınlara siyasal alanda ilk kez temsil hakkı tanınmış oldu.⁴⁵

⁴⁰ Belkıs Konan, **Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci**, s:167

⁴¹ 1924 Anayasasında daha sonra yapılan düzenlemelerde “kadın erkek her Türk” bu haklara sahip kılınmıştır. Ancak bu defa da kadınların siyasal rüşte erkeklerden daha geç ulaştıklarına hükmedilmiş olacak ki 1924 metninde oy kullanma yaşı 18 iken kadınlara da bu hakkın tanınmasıyla birlikte çita 22 yaşını bitirme koşuluna yükseltilmiştir. Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, s:324, 1924 anayasası için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> (Erişim:15.10.2019).

⁴² Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, s:492

⁴³ Atatürk’ün Türk kadınları hakkındaki temel görüşleri için bkz. **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s:151-156, Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk’ün Temel Görüşleri, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968, s:60

⁴⁴ Mustafa Kemal’in Karlsbad günlerinde kadın hakları ile ilgili tuttuğu notlar için bkz. Nilay Uğurlu, **Mustafa Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları**, Yeni Gün Haber Ajansı Yayıncılık, Nisan, 1999

⁴⁵ Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s:12-13, Ali Rıza ERDEM, “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, **Belgi**, S.9, 2015, s:1271-1272

Aynı gün Afet İnan'ın Türk Ocağı'nda "Seçim Haklarımız" isimli konferansı Atatürk'ün teşvikleri ile ciddi bir kalabalığın katılımı ile gerçekleşmiştir. Seçim sisteminde karışık bir takım ruhi etkenlerin olduğunu söyleyen Afet İnan, birçok ülkede kadınların seçim hakkı olduğunu bu hususta tereddüt ve kötü zihniyetin skolâstik bir zihniyet olduğunu, erkeklere ilk nasihati veren ve analık vazifesi olanın kadın olduğunu belirtmiştir. Kadınları siyasi haktan men etmek için uğraşanların kadın-erkek arasındaki işbölümünün sekteye uğrayacağına inandıklarını belirten Afet İnan, iş bölümü fikrinin ne erkeklere ne kadınlara yapamayacakları vazifeleri veremeyeceğini söyleyerek konuya şöyle açıklık getirmiştir:

"...Kadın bugün, istenilsin, istenilmesin, siyasi fikri ve iktisadi hayata samimi bir surette karışmıştır. Kadın, bugün hemen her türlü işte tezgâhlarda, fabrikalarda, büyük mağazalarda, ticarethanelerde, memurluklarda, bütün hizmetlerde çalışmaktadır. Kadınlar ancak siyasi haklara sahip olmakla hür olduklarını hissedebilirler ve evlatlarına hürriyetin kutsiyetini anlatabilirler..."⁴⁶ Afet İnan, Türk tarihinin en eski devirlerinde devleti temsil edenin sadece devlet reisi olmayıp, onunla birlikte hatunun da devleti temsil ettiğini hatırlatmakta, en ağır işleri kadın ve erkeğin beraber yaptıklarını belirtmektedir. Demokrasinin mantığına göre kadının siyasi haklarını vermenin millet için faydalı olduğunu, kadının da insan ve akılı başında olduğunu belirterek milletin fertleri ile istişare etmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, varlığının ilk yıllarından itibaren çağdaş anlamda kadın-erkek eşitliğine çok olumlu bir anlam yüklemiş, o dönemde birçok Batı ülkesine kıyasla çok daha radikal uygulamalar ve düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu durumun en bilinen örneklerinden birisi de kadınların gerçek vatandaşlar olarak tanınmasında önemli bir adım olan kadınlara seçme ve seçilme hakkının Türkiye'de kadınlara 1934 yılında tanınmış olmasıdır. Cumhuriyet reformlarının çok eşliliği kaldırması ve evlilik kurumu bağlamında kadın-erkek eşitliğini öngörmesi dönemin koşulları göz önüne alındığında köklü değişimlerdir. Cumhuriyetin "çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma" söylemi ve bu yönde benimsediği politikalar, Türkiye'de kadınların toplumdaki konumunu kökten değiştirmiş ve ülkemizde kadın-erkek eşitliği alanında çok ciddi bir sıçrama kaydedilmesini sağlamıştır. Laik devlet yapısı ve Cumhuriyet ile benimsenen tekil hukuk sistemi, günümüze kadar gelen kadın-erkek eşitliğine yönelik olumlu yasal çerçeveyi mümkün kılmıştır. Cumhuriyet reformları bir yandan kadınların kamu alanına açılmasının önündeki çok sayıda engeli ortadan kaldırırken, bir yandan da toplumda kadın-erkek yeni kuşaklar ve kadrolar yaratmaya çalışmıştır.⁴⁷

⁴⁶ "Afet Hanımın Konferansı", *Cumhuriyet*, , 4 Nisan 1930

⁴⁷ Feride Acar, "Türkiye'de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum", *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s: 15-16

İngiliz Basınının Türk Kadınının Çağdaşlaşma Sürecine Yönelik Algısına Örnekler:

Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadının özgürleşmesi ve toplumda hak ettiği yeri alması yönündeki girişimlere dair İngiliz basınında birçok yazı kaleme alınmıştır. Çalışmamızda, İngiliz basınında bu konu hakkında yer alan önemli başlıklara yer vererek İngiliz kamuoyunun Türkiye Cumhuriyeti ve cumhuriyet ile birlikte değişen Türk Kadını algısını yansıtmaya çalışacağız.

İngiliz basınında Türkiye’de kadının harem hayatının geçmişte kaldığı, kılık kıyafetle ilgili olarak peçenin Türk kadını tarafından istenmediği, süreç içerisinde yavaş yavaş kadınların yüzlerini açtıkları ve çarşafı terk etmeye başladıklarından sıklıkla bahsedilmiştir. Savaşın Türk kadınına çalışmaya zorladığı bu nedenle erkeklerin yaptıkları işleri yapmak zorunda kaldıkları yazılarda vurgulanan bir diğer husustur. Türk kadınının özellikle dış görünüş ve toplumdaki yansıması, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi karşılaştırılarak yapılmıştır.⁴⁸

Örneğin, 1922 yılında yayınlanan bir yazıda da Türk kadının örtünme şekli ile ilgili bazı fotoğraflar paylaşarak, kadının eskisi gibi toplum hayatında gizlenmeye çalışmadığı, kadının kılık kıyafeti üzerindeki değişiklikler belirtilerek anlatılmaya çalışılmıştır.⁴⁹

22 Mayıs 1922 tarihinde İngiliz basınının önemli gazetelerinden “The Courier”, “Turkish Women” başlıklı makalesinde, Türk kadınları hakkında aşağıdaki dikkat çekici yazıyı kaleme almıştır:

“ Türkiye’de özgürleşme girişimlerine dair önemli atılımlar gerçekleşmekte. İstanbul’dan gelen haberlere göre üniversitenin Tıp Fakültesi kız öğrenci almaya karar verdi. Bir Türk şairin kızı Aga Oğlu, okula kabul edilen ilk kız öğrenci oldu.”⁵⁰

İngiliz basınında Türk kadınlarının değişimleri inanılmaz olarak nitelendirilirken, Mustafa Kemal’in başrolde olduğu ve Türk kadınlarına özgürlüklerini veren, hayallerini gerçekleştiren lider olduğu vurgulanmaktadır. Türklerin muzaffer komutanı Mustafa Kemal’in, Türk haremelerini sona erdirdiği, Türkiye’de kadınların hayatının kökten değiştiği her fırsatta İngiliz kamuoyuna yansıtılmaktadır. Örneğin, Mustafa Kemal’in kadının örgütlü gücüne önem verdiğinin ifade edildiği bir makalede kendisinin aşağıdaki demecine aynen şu şekilde yer verilmiştir:

⁴⁸ “The Turkish Woman Of To-Day”, **The Sphere**, 30.12.1922,s:334

⁴⁹ “Common Impressions Regarding Turkish Women Corrected”, **The Graphic**, 4.11.1922

⁵⁰ “Turkish Women”, **The Courier**, 22.05.1922

“Türk haremleri sona erdi. Kadınların geleneksel yaşayışları din kurallarından daha ileri gitti ve hakları haczedildi. Kadınlarımız kendini saklamamalı, eğer kendilerini toplumdan ayırtırlarsa, sosyal hayat açtık çeker, toplum ilerler ama mükemmel olamaz.” Aynı makalenin devamında “A Soldier’s Ideas” (Bir Askerin Fikirleri) alt başlığı ile Mustafa Kemal’den “Kemal dinci bir reformcu değil... O bir asker. Son savaşta Türk kadını değişti, Türk kadını evde her türlü işte erkeğin yerini aldı. Çünkü erkekler savaşmaya gitti.” Diyerek bahsediliyor.⁵¹

Türk kadınının modernleşme sürecinde İngiliz basınının bazı önemli Türk kadınlarına ayrıca yer verdiğini görüyoruz. Örneğin, ilk Türk kadın Doktor Safiye Ali⁵², İzmir’de ilk sahneye çıkan Türk kadını Darül Bedai’li Bedia Muvahhit⁵³, ilk Türk güzellik kraliçesi Keriman Halis gibi birçok Türk kadını Avrupa kamuoyuyla bu yazılar sayesinde buluşmuştur.⁵⁴

İngiliz basınında her fırsatta, Türkiye’nin hızlı modernleşmesinin altı çiziliyor, halifeliğin ilgası, yönetim şeklinin değişmesi, kılık kıyafetin modernleşmesi, demiryollarının sayısının hızla artması ve Türk kadınının pozisyonundaki değişikliklerin son derece önemli olduğu belirtiliyor. Tüm bu değişiklikler içerisinde en şaşırtıcı olanın ise, Türk kadınlarının durumundaki değişiklik olduğu söyleniyor:⁵⁵

“Türk kadını sadece birkaç yıl önce tüm mesleklerden mahrumdu ve peçeliydi. Şimdi peçe eski bir parça olarak kabul ediliyor ve Türk kadını kariyer elde etme fırsatına hukuksal olarak sahip. Tıpta, ekonomide, devlet ofisinde veya okulda. Sadece bir şeyde hala hak elde edemediler ve bunda aktif bir istek oluşturamadılar: seçim ve şimdi kaçınılmaz olarak bu talep geldi.

...Avrupalı kadınlar kendi yolunu çizebileceğini gösterdi. Türk kadınları da Batıdaki kız kardeşlerinden daha az yetenekli değil. Onların da Türk yönetiminde söz sahibi olması çok uzun sürmemeli”

İngiliz basınında Türkiye’de kadınların özgürleşmesine dair yazıların 1924 yılı ve sonrasında da artarak devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu yazılarda Türkiye’deki reformların nedenleri üzerinde durulmakta, bu nedenler arasında özellikle Kurtuluş Savaşı’nda Türk kadınının aktif

⁵¹ “A Wonderful Woman And Her Campaign”, **The Yorkshire Evening Post**, 6.02.1923, s:6

⁵² İlk Türk kadın Doktor Safiye Ali’nin Türk kadınlarının neden sağlıklı olduğu sorusuna verdiği yanıtı, İngiliz basınında geniş yer tutmuştur. Bkz: “Daily Bath And No Strong Drink”, **The Evening News**, 16.07.1924, s:4

⁵³ Türkiye’de tiyatro sanatının gelişimi önündeki engelin Türk kadınlarının tiyatrodaki sahne alabilmesi ile kaldırıldığını ifade eden İngiliz basını, Bedia Muvahhit’in modern kıyafetlerle sahneye çıkmasının ve izleyici tarafından bunun kabullenilmesinin Türkiye’deki değişimin bir doğal sonucu olduğu ve artık buradan geri gitmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. “Turkish Innovation”, **Belfast News Letter**, 25.12.1925

⁵⁴ “Feminism In Turkey”, **The Times**, 12.11.1932, s:11, , “Official Post For Turkish Woman”, **Belfast Mews Letter**, 5.09.1933, s:5, , “Woman’s Sphere-From Harems To Law-Women Of Young Turkey As Barristers”, **The Daily Mail**, 11.03.1925, s:6, “Child Welfare In Constantinople”, **The Woman’s Leader**, 19.02.1926, s:28

⁵⁵ Sheffield Daily Telegraph, 2.09.1927, s:6

rol aldığı altı çizilmektedir. Ancak henüz Türkiye’de İsviçre Medeni Kanunu bu yıllarda kabul edilmediği için, kadının medeni haklarının hala geliştirilmediği, çok karılığın hala devam ettiği, kadının boşanma konusunda hala yasal bir uygulamaya sahip olmadığı ve erkeğin 3 kere seni boşuyorum dediğinde kadının buna itiraz edemediği basında yer alan ve sorgulanan bahisler olarak yerini almıştır.⁵⁶

1926 yılı itibari ile İngiliz basınında Türk kadınlarının özgürlük alanları ile ilgili yukarıda bahsi geçen endişeler yerini şaşkınlık ve övgü dolu sözlere bırakmıştır, çünkü artık 1926 Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş, bu kanun ile birlikte Türk kadını, toplum ve aile hayatında erkekle eşit bir duruma gelmiştir. Türk kadının radikal bir şekilde evlilikte, boşanmada, miras ve diğer konularda İsviçre’deki kız kardeşi ile aynı haklara sahip olacağı İngiliz basını tarafından dikkatle vurgulanmıştır.⁵⁷ The Times, 1933 yılında yayınladığı sayısında, Türk kadınlarının Avrupa’daki kız kardeşleri gibi giyindiğini, çalıştığını ve toplumun her alanında çağdaş bir şekilde yer aldığını belirtirken “ *Türkler Hayallerini Gerçekleştirecek Lideri Buldu*” diyerek Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği reformları hayranlıkla izlediğini itiraf etmektedir.⁵⁸

“*Genç Türk kadınları, dünyaya açılmakta özgür, danslara katılabiliyor, dükkânlarda ve işyerlerinde çalışabiliyor, spor faaliyetlerine ve oyunlara katılabiliyor, erkelerle birlikte iş yemeklerinde bulunabiliyor. Her geçen gün toplum hayatında daha çok yer alıyorlar.*”⁵⁹

Sonuç:

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu temeller üzerine inşa edilmiştir. Bu temellerin nitelikleri Kemalizm çerçevesinde belirlenmiştir. Halkçı, milliyetçi, laik, demokratik ve cumhuriyetçi değerler devletin ve toplumun siyasi, hukuki, toplumsal ve kültürel her alanına yansımıştır.

Kadınlarımız, özellikle Tanzimat hareketi ile başlayan dönüşüm sayesinde kat ettikleri mesafe ile daha çok bilinçlenmiş ve aydınlanmışlardır. Osmanlı Devleti’nden teslim alınan bu miras

⁵⁶ “The Women Of Turkey”, **The Times**, 6.06.1929, s:13, “The Influence Of Western Civilisation”, **Nottingham Evening Post**, 11.01.1924, s: 7

⁵⁷ “Freedom For Turkish Women”, **The Times**, 19.02.1926, s:14, , “A Turkish Sunday”, **The Times**, 15.09.1926, s:15, “Legal Reform In Turkey”, **The Woman’s Leader**, 8.01.1926

⁵⁸ “Ten Years In Turkey”, **The Times**, 28.10.1933, s:13

⁵⁹ “Turkish Women Of Today”, **Nottingham Evening Post**, 6.08.1936, s:4

ve birikimle, Cumhuriyet Türkiye'sinde attıkları her adımda daha özgür ve daha cesur hareket etmişlerdir. Gerek duyulduğunda hiç tereddüt etmeden ve çağrı beklemeden vatan savunmasına soyunan Türk kadını cephede ve cephe gerisinde göreve atılmak için bir an bile tereddüt etmemiştir. Erkeğin savaş koşulları nedeni ile boşalttığı yeri köyde, kentte kadın doldurmak zorunda kalmıştır. Kadın çalışmış ve üretmiştir.

Kurtuluş Savaşında göstermiş olduğu öncü role rağmen kadın siyasi haklarını hemen elde edememiş, ne yazık ki 1930 yılına kadar bu mücadeleyi sürdürmek zorunda kalmıştır. 1930 yılı itibari ile kadın nihayetinde siyasi kazanımlarını da elde etmeye başlamış, 1934 yılına gelindiğinde ise tüm siyasi haklarını kazanmıştır. Ayrıca 1926 yılında kabul edilen Türk medeni Kanunu ile kadın erkekle yasalar önünde her bakımdan eşit hale gelmiştir. Eşit yurttaş olarak yasal haklarını kazanmıştır.

Tüm bu dönüşüm İngiliz basını tarafından dikkatle takip edilmiş, cumhuriyetin ilanından 1933 yılına kadar 10 yıllık süre içerisinde Türk kadınının değişimi birçok yazıya kaynaklık etmiştir. 10 yıl içerisinde yaşanan tüm bu gelişmeler son derece hızlı olduğu için İngiliz kamuoyunda inanılmaz ve şaşırtıcı olarak tasvir edilmiştir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, Türk kadınının elde ettiği kazanımlar, siyasi haklarını elde edene kadar etkileyici fakat yeterli bulunmamıştır. Ele alınan yazılarda, Türk kadınlarının seçimle ilgili haklarını mutlaka elde etmesi gerektiği, Avrupa'daki kız kardeşleri ile eşit bir duruma gelmeleri gerektiği ve bunun için daha çok ısrarcı olmaları istenmiştir. Türk kadınının siyasi hakları elde etmesine müteakiben ise İngiliz kamuoyu özellikle Mustafa Kemal'in reformcu özelliklerini ve Türk kadınına verdiği önemi takdir ettiğini kaleme alan yazılar yazmıştır. Türk halkı hayallerini gerçekleştirecek lideri buldu diyerek Mustafa Kemal'i değişen Türkiye'nin mimarı olarak ifade etmişlerdir. Türk kadınının bu olumlu algısı Türkiye Cumhuriyeti Devleti' ninde algısını sil baştan yazmıştır. Artık Türkiye Cumhuriyeti Devleti kadını ile erkeği ile çağdaş toplum ve devlet algısını oluşturmuştur.

Kaynakça:**Arşiv Belgeleri:**

TBMM ZC. D.1, C.28, İ.4, 17

T.C. BOA İ.MBH, 8/31

T.C. BOA İ.MBH,1/23

T.C. BOA DH. EUM 5.ŞB, 79/28

T.C. BOA, DH. MUI-109/29

T.C.BOA, İ.ZB., 2/15

T.C. BOA, DH. MUI. 5/8

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1876/1876ilkmetinler/1876-ilkhal-osmanlica.pdf> (Erişim: 15.10.2019).

Kitaplar:

“Afet Hanımın Konferansı”, **Cumhuriyet**, , 4 Nisan 1930.

AKYÜZ, Yahya, **Başlangıç’tan 2001’e Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2001.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

CAPORAL, Bernard, **Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1 (1919-1970)**, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1999.

ÇEKER, Orhan, **Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi**, Mehir, 1999.

GÜNEŞ, İhsan Türk Parlamento Tarihi, TBMM Vakfi Yayınları, No:14, C.1.

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

İNAN, Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

KARPAT, Kemal, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, , İstanbul: Timaş Yayınları, Birinci Baskı, 2010.

KEMAL, Namık, **İntibah**, İstanbul, 1948.

KINROSS, Lord, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul: Altın Kitaplar, 2016.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1997.

MUMCU, Ahmet, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2019.

NACİ, Fethi, **100 Soruda Atatürk’ün Temel Görüşleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık, 1999.

TANSEL, Fevziye Abdullah, **İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991.

T.C. BOA Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yay. Nu:137.

TURHAN, Seyfettin, **Atatürk'te Konular Ansiklopedisi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

UĞURLU, Nilay, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, Yeni Gün Haber Ajansı Yayıncılık, Nisan, 1999.

UNAT, Faik Reşit, **Türkiye'de Eğitim Sistemi Gelişimi Tarihine Bir Bakış**, Ankara, 1964.

ÜÇOK Coşkun, MUMCU, Ahmet, BOZKURT, Gülnihal, **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayıncılık, 2018.

Makaleler:

ACAR, Feride, “Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum”, **Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss: 13-23

ALKAN, Mehmet Ö., Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri, https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/alkan.pdf (Erişim:16.10.2019), ss: 134-165.

AYDIN, Hakan, “Kadın 1908-1909: Selanik’te Yayımlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Üzerine Bir İnceleme**, S:22, 2009, ss: 147-156.

BİLGİN, Beyza, “Atatürk ve Türk Kadını”, **Atatürk Haftası Konferansları**, ss:85-93.

ERDEM, Ali Rıza, “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, **Belgi**, S.9, 2015, ss: 1266- 1277

GÜNEŞ, Mehmet, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili”, **Akademik Bakış**, C.8, S: 15, ss: 221-239.

KONAN, Belkıs, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, **AUHFD**, 60 (1), ss: 157-174.

KURNAZ, Şefika, Osmanlı’dan Cumhuriyete Kadınların Eğitimi, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm (Erişim:16.10.2019).

KURNAZ, Şefika, “Milli Mücadelede Türk Kadını”, Ankara, 1983.

MADEN, Fahri, “Osmanlı Devleti’nde 1881-1882/1293 Nüfus Sayımı ve Meydana Gelen Hadiseler”, **Türkiye’de İskân ve Şehirleşme Tarihi**, Editör Mehmet Ali, İstanbul: Beyhan, Kitabevi, 2012, ss: 99-127.

ÖZER, Sevilay, “ Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-Sevilay-Ozer.pdf> (Erişim:16.10.2019).

TEKELİ, Şirin, “Kadın”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: İletişim Yayınları, ss:1190-1204.

TOPRAK, Zafer, “Yüzüncü Yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, **Toplumsal Tarih**, S. 288, Yıl:2017, ss: 40-42.

UZUN, İsmail, “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985)”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.3,S.1, 2017, ss: 73-85.

Yabancı Gazeteler:

Belfast News Letter, 25.12.1925.

Belfast News Letter, 25.12.1925.

Belfast Mews Letter, 5.09.1933.

Nottingham Evening Post, 11.01.1924.

Nottingham Evening Post, 6.08.1936.

Sheffield Daily Telegraph, 2.09.1927.

The Courier, 22.05.1922

The Daily Mail, 11.03.1925.

The Evening News, 16.07.1924

The Graphic, 4.11.1922

The Sphere, 30.12.1922

The Times, 19.02.1926.

The Times, 15.09.1926.

The Times, 6.06.1929.

The Times, 12.11.1932.

The Times, 28.10.1933.

The Yorkshire Evening Post, 6.02.1923.

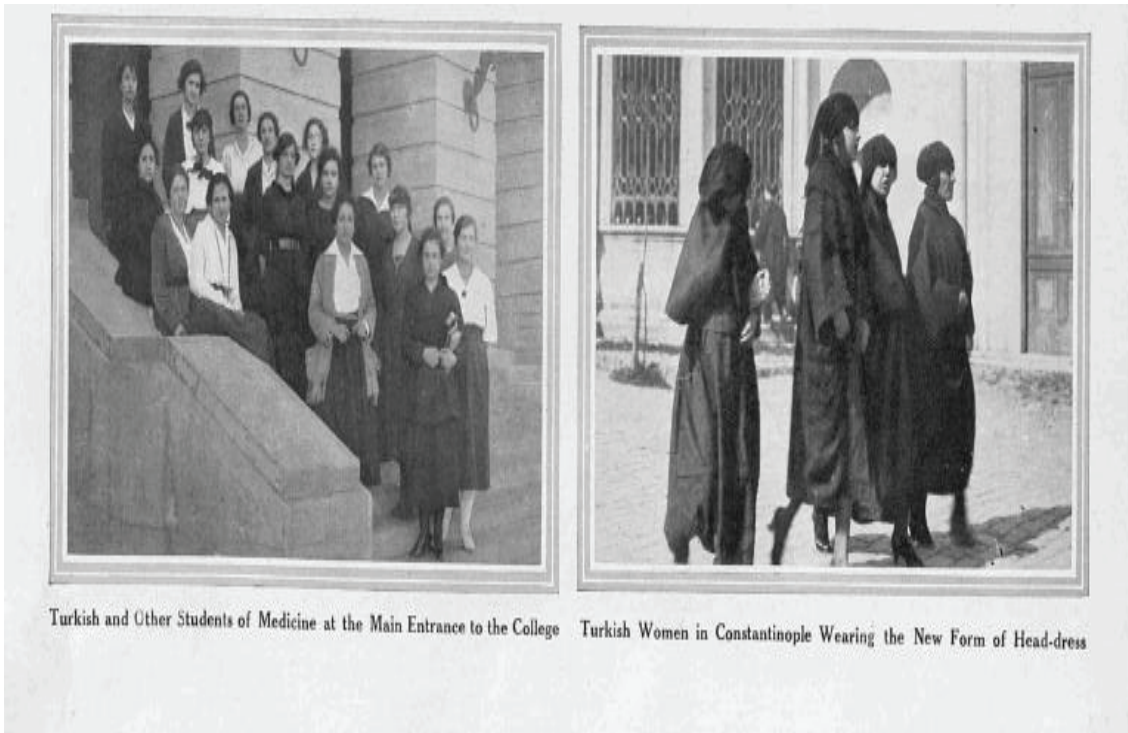
The Woman’s Leader, 8.01.1926.

The Woman’s Leader, 19.02.1926.

The Woman’s Leader, 8.01.1926.

Ekler:

Ek 1: “The Turkish Woman Of To-Day”, **The Sphere**, 30.12.1922,s:334

Ek 2: "Common Impressions Regarding Turkish Women Corrected", **The Graphic**, 4.11.1922

